

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Круглий стіл Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 16 травня 2024 р. До Всеукраїнського фестивалю науки

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6123>

ЛЕГКИЙ Олег Михайлович

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями сенсорного розвитку Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ, Україна

Світлана Вікторівна КОНДРАТЕНКО

науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями сенсорного розвитку Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ, Україна

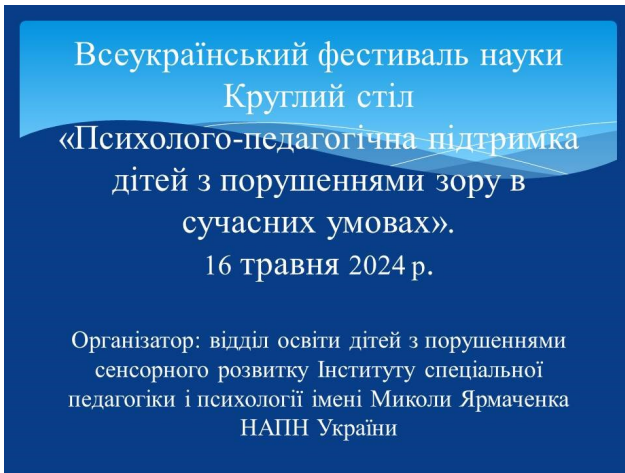

Анотація. Психолого-педагогічна підтримка та адаптація дітей з порушеннями зору в теперішній час є однією з найважливіших проблем навчально-виховної роботи. Проживаючи тривалий час в умовах воєнного стану та замкнутого простору, діти не мають змоги самостійно й повноцінно включитися в соціальне життя. Питання соціалізації дітей дошкільного віку актуалізуються з віком дитини, що входить у новий простір життя — дошкільне дитинство, у якому формується сприйняття довкілля та оточуючих, чуттєво-образні способи пізнання, набуття соціального досвіду. Соціалізація дітей з порушеннями зору здійснюється за трьома основними напрямками: підвищення соціально-психологічної компетентності дітей, тобто здатність дітей з порушеннями зору ефективно взаємодіяти з навколишніми людьми в системі міжособистісних відносин; розширення побутового й соціального досвіду дітей з порушеннями зору, для цього необхідно пов'язувати будь-які теоретичні знання з практикою, навколишньою дійсністю; формування у дітей з порушеннями зором сприйняття своєї соціальної ролі й ставлення до навколишніх, успішної соціально-психологічної адаптації.

Ключові слова: соціально-психологічна адаптація; формування соціального досвіду; дошкільники з порушеннями зору.

Цього року відбувся XVIII Всеукраїнський фестиваль науки, метою якого є популяризація досягнень науки в Україні, залучення молоді до наукових досліджень, піднесення авторитету та престижу науки в українському суспільстві. В

рамках цього фестивалю в Інституті спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України відбувся круглий стіл «Психолого-педагогічна підтримка дітей з порушеннями зору в сучасних умовах», що покликаний спряму-

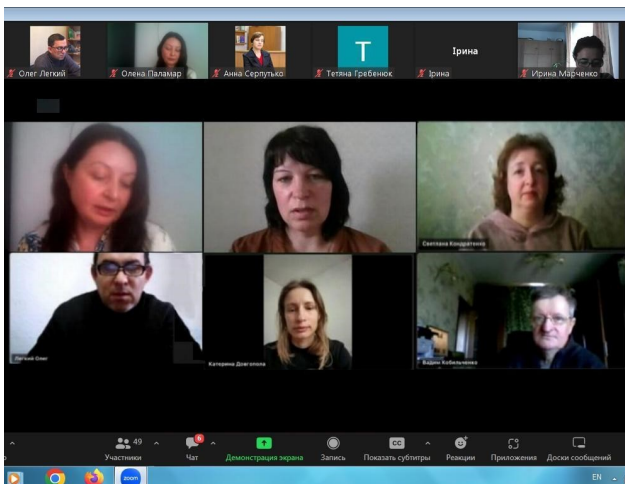

вати зусилля науковців на вирішення актуальних завдань дошкільної освіти у напрямі психолого-педагогічної підтримки дітей з порушеннями зору в сучасних умовах, їх соціально-психологічної адаптації та інтеграції у соціумі (Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2024).

Так, у сучасних умовах дитина з порушеннями зору має можливості для пізнання навколишнього світу з опорою на збережені аналізатори, але їх психічний розвиток, формування у них компенсаторних процесів, активної життєвої позиції, усвідомлення способів самореалізації і оволодіння ними, залежить від багатьох умов, і насамперед від соціальних.

Освіта дітей із порушеннями зору має носити корекційно-розвиткову спрямованість, що передбачає розвиток процесів компенсації, пошук потенційних можливостей у становленні особистості дитини з зоровою депривацією.

Своєчасне надання дитині з порушенням зору допомоги у соціально-психологічній адаптації та інтеграції є одним з найважливіших завдань дошкільної освіти дітей з порушеннями зору.

Своєрідністю соціалізації дітей з порушеннями зору є значне розширення змісту виховної та освітньої роботи в порівнянні з дітьми, що мають нормальний зір.

Умовами успішної соціалізації є комунікативні й адаптаційні можливості особистості дитини. У зв'язку з цим дошкільна установа як соціокультурне середовище має створювати оптимальні умови для входження дитини до суспільства, включення дитини в соціальні процеси й знаходження самореалізації в соціальному просторі однолітків та дорослих.

Соціалізація передбачає освоєння дитиною соціального та культурного досвіду, результати якого дозволяють активно, компетентно й відповідально брати участь у різних видах соціальної діяльності.

Оволодіння дітьми з порушенням зору соціально-культурним досвідом передбачає активність самої дитини й уміння педагогів, батьків передати цей досвід у доступній для дитини формі. Оскільки порушення зору призводить до порушень комунікації та соціальних відносин, у дитини поступово може виникнути ряд негативних соціальних установок (установка на уникнення спілкування зі зрячими, неадекватне ситуативне поведіння). Від цього страждає підготовка дитини до самостійного життя.

Отже, соціалізація дітей з порушенням зору тісно пов'язана з формуванням компенсаторних навичок, не володіючи якими діти не можуть повноцінно адаптуватися в суспільстві зрячих. Компенсаторні навички дають змогу дітям з порушенням зору без зорового контролю або під контролем збереженого зору якісно, відносно швидко виконувати дії, пов'язані із соціальною діяльністю, використовуючи сукупність інформації від всіх збережених аналізаторів.

Труднощі спілкування у дитини з порушенням зору розглядаються нами як відхилення в її розвитку, що обумовлені багатьма факторами, у тому числі й соціальними. Наприклад, основними причинами небажання й невміння спілкуватися з навколишніми може стати неправильне ставлення дорослих до зорової недостатності дитини (у родині або в найближчому оточенні), ізоляваність дитини від однолітків (це спостерігається у випадках, коли батьки соромляться своєї дитини).

Спостереження психологів показали, що гіперопіка, як і її протилежність — відсутність належної уваги з боку батьків до проблем дитини з порушенням зору — стають, як правило, причи-

нами несформованості в неї самостійності, активності в пізнанні, інтересу до будь-якої діяльності, навіть до гри. Така дитина, яка прийшла в дитячий садок, має потребу в особливій увазі з боку всіх педагогів. Її варто дуже обережно вводити в ритм життя дитячого садку, поступово включаючи в різні види діяльності (Костенко та ін., 2020).

Отже, соціалізація дітей з порушенням зору містить у собі не лише оволодіння ними життєво необхідними елементарними навичками. Найважливішого значення набуває вміння взаємодіяти з навколишніми дітьми й дорослими, а також емоційна чуйність у спілкуванні (Костенко, 2018). Багато уваги з боку психологів й тифлопедагогів повинно приділятися також роботі з вихователями з формування в них правильного ставлення до зорового дефекту дітей, розуміння труднощів, проблем, що ускладнюють розвиток дітей такої категорії, а також реальної оцінки потенційних можливостей, якими ці діти володіють, й умов, необхідних для їхньої реалізації. Невміння дітей з порушенням зором користуватися збереженими аналізаторами, неможливість пізнавати з їхньою допомогою навколишній світ не дозволяє їм бути самостійними, активними й успішними в іграх, у побуті, на заняттях. У таких дітей у ряді випадків виникає бажання відсторонитися від навколишніх, замкнутися в собі. У зв'язку із цим величезне значення має просвітницька робота з розвитку у дітей з порушенням зору сприйняття довкілля з використанням збережених аналізаторів (слух, залишковий зір, сприйняття на дотик), та активного включення збережених аналізаторів у навчально-виховний процес.

Безумовно, тифлопедагогу й психологу належать провідні ролі в процесі соціалізації дошкільників з порушенням зору, тому що вони формують у дітей алгоритм необхідних дій, способи отримання інформації про довкілля як за допомогою залишкового зору, так й, використовуючи збережені аналізатори; демонструють їм прийоми спілкування, взаємодії з навколишніми дітьми з дотриманням норм загальноприйнятого поведіння тощо. Вихователі ж закріплюють та удосконалюють здобуті дітьми на спеціальних корекційних заняттях знання, уміння й навички, вчать застосовувати їх у всіх видах самостійної діяльності.

Стосовно дітей, які мають патологію зору, проблема психолого-педагогічної корекції є найважливішою частиною процесу соціалізації й вимагає подальшої розробки й постійного вдос-

коналення, як у теоретичному, так й у практичному плані.

У зв'язку із цим особливу значущість набуває проведена в умовах спеціального (корекційного) навчання закладу дошкільного освіти превентивна робота із такими дітьми з їхньої соціалізації.

Зміст корекційного навчання й виховання, спрямованого на вирішення проблем соціалізації дітей з порушеннями зору, визначено корекційними програмами, розробленими в нашій країні останнім часом. У розвитку повноцінної особистості дитини з порушенням зору, у формуванні в неї навичок соціально-адаптивного поведіння (тобто такого поведіння, що дасть змогу дитині бути активною і самостійною у різних життєвих ситуаціях) величезну роль відіграють спеціальні корекційні заняття тифлопедагога по соціально-побутовому орієнтуванню.

Тифлопедагог у процесі реалізації програми по соціально-побутовому орієнтуванню ставить перед собою наступні *цілі*:

- допомогти дітям адаптуватися до умов дитячого садка;
- допомогти дітям адаптуватися до умов лікувально-відновлюваного процесу;
- навчити дітей будувати своє поведіння в елементарних життєвих ситуаціях (у повсякденному житті, у спілкуванні з однолітками й дорослими) відповідно до загальноприйнятих норм;
- підготувати міцну базу для успішної самостійної діяльності дітей в умовах шкільного навчання.

Для досягнення позначених цілей вирішуються наступні *завдання*:

- формування у дітей адекватних уявлень про навколишній світ на основі використання порушеного або залишкового зору й збережених аналізаторів;
- формування у дітей уміння осмислювати й відображати в мові сприйняті ними предмети, властивості, якості;
- навчання дітей розумінню й правильному відображенню в мові суті подій і явищ, що відбуваються навколо;
- розвиток у дітей зорово-просторової адаптації (тобто необхідного обсягу просторових уявлень, умінь і навичок, при наявності яких вони зможуть самостійно орієнтуватися в просторі й контактувати з навколишнім їх середовищем);
- здійснення взаємозв'язку змісту спеціальних корекційних занять із загальноосвітніми заняттями.

Варто звернути увагу на те, що заняття з соціально-побутового орієнтування містять у собі найбільші можливості для корекції наявних у дітей з порушенням зору вторинних відхилень у розвитку. Обумовлено це тим, що саме на заняттях цього виду тифлопедагог активізує всі знання, уміння й навички, сформовані в кожній дитини на спеціальних корекційних заняттях з розвитку сенсорики (зорового сприйняття, дотику, дрібної моторики й т.д.) і орієнтуванню в просторі. Дитині надається максимум самостійності у використанні цих навичок у різних видах діяльності. Соціально-побутове орієнтування — діяльність, у якій дошкільники з порушенням зору опановують системою прийомів адаптивного поведіння, що забезпечує успішність їх соціалізації й, у першу чергу, підготовку до самостійної життєдіяльності в умовах шкільного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка (2024, 23 травня). *Психолого-педагогічна підтримка дітей з порушеннями зору в сучасних умовах*. <https://ispukr.org.ua/?p=12234>
- Костенко, Т.М., Довгопола, К.С., Легкий, О.М., & Кондратенко, С.В. (2020). *Виховання і розвиток дітей з порушеннями зору : методичні рекомендації для батьків*. Київ: ІСПП НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/722338/>
- Костенко, Т.М. (2018). *Дитина з порушенням зору. (Інклюзивне навчання)*. Харків: Вид-во «Ранок». <https://lib.iitta.gov.ua/711314/>
- Легкий, О.М., & Курінна, В.Р. (2022). *Ігрові технології в дошкільній освіті для дітей з порушеннями зору : методичні рекомендації*. Київ: ІСПП НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/733979/>

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT OF CHILDREN WITH VISUAL IMPAIRMENTS IN MODERN CONDITIONS

Roundtable Discussion of Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine on 16 May 2024 To the All-Ukrainian Science Festival

Oleh Lehkyi

PhD in Pedagogy, Senior Researcher, Senior Researcher of the Department of Education of Children with Sensory Development Disorders of the Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Svitlana Kondratenko

Researcher of the Department of Education of Children with Sensory Development Disorders of the Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *Psychological and pedagogical support and adaptation of children with visual impairments is currently one of the most important problems of educational work. Living for a long time in the conditions of martial law and closed space, children do not have the opportunity to independently and fully integrate into social life. The issues of socialization of preschool children become more actual with the age of the child, who enters a new space of life - preschool childhood, in which the perception of the environment and others, sensory and figurative ways of knowing, acquiring social experience are formed. The socialisation of children with visual impairments is carried out in three main areas. The first is to improve the social and psychological competence of children. That is, the ability of children with visual impairments to effectively interact with the surrounding people in the system of interpersonal relations. The second is to expand the everyday and social experience of children with visual impairment. To do this, it is necessary to connect any theoretical knowledge with practice and the surrounding reality. The third is to develop in children with impaired vision the perception of their social role and attitude towards others, successful social and psychological adaptation.*

Keywords: *socio-psychological adaptation; formation of social experience; preschoolers with visual impairment.*

Дата публікації: 27 травня 2024 р.